

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1240

Mâverdi'nin Usul Anlayışı

Dr. İbrahim İLHAN

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Editör

Doç. Dr. Huzeyfe ÇEKER

Tashih

Emrah AYDEMİR

Kapak Tasarım

Emin BEBEK

İç Tasarım

R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-421-2

1. Baskı, Aralık 2023, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 29.05.2023
tarih ve 178 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

*Bu eserin ilmi/edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.*

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mah. 1256. Cad. No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

MÂVERDÎ'NİN USUL ANLAYIŞI

Dr. İbrahim İLHAN

ÖZ GEÇMİŞ

Dr. İbrahim İLHAN, 1978 yılında Van'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Van'da tamamladı. 2001 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2005-2008 yılları arasında kursiyer olarak Pendik Haseki Eğitim Merkezinde bulundu. 2008 yılında Van'ın Erciş ilçesine vaiz olarak atanan İlhan, 2013'te Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunda uzman yardımcısı oldu. 2017 yılında aynı kurumda "*Helal Sertifikası Veren Kuruluşlar ve Türkiye Örneği*" yeterlilik tezini hazırlayarak uzman oldu. 2014'te yüksek lisansını, 2021'de "*Ebu'l-Hasen el-Mâverdî'nin el-Hâvi'l-Kebîr Adlı Eserinde Fıkıh Metodolojisi*" adlı teziyle de doktorasını tamamladı. Yazar, evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

■

Ön Söz.....	IX
Kısaltmalar	XI
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÂVERDÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM HAYATI VE ESERLERİ

A. Yaşadığı Dönem.....	11
1. Siyasi Gelişmeler	11
2. İlmî ve Fikrî Hayat	16
B. Mâverdî'nin Hayatı	18
1. Doğumu ve Nesebi.....	18
2. Tahsil Hayatı ve Hocaları	20
3. Talebeleri	21
C. Eserleri	21
1. Tefsire Dair Eserleri	22
2. Siyaset ve Devlet Yönetimiyle İlgili Eserleri	23
3. Ahlaka Dair Eserleri	26
4. Kelâma Dair Eseri	27
5. Dile Dair Eseri	27
6. Fıkha Dair Eserleri	28

İKİNCİ BÖLÜM

MÂVERDÎ'NİN ŞER'Î DELİLLERE BAKIŞI

A. Mâverdî'nin el-Hâvî'l-Kebîr Adlı Eserinde Konuları İşleme Yöntemi.....	35
B. Mâverdî'nin Şer'î Delil Tasavvuru	41
1. Aslı Deliller	44
2. Fer'î Deliller.....	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MÂVERDÎ'NİN HÜKÜM ÇIKARMA (İSTİNBAT) METOTLARI

A. Konulduğu Mana Bakımından Lafızlar.....	146
1. Âm ve Has.....	146
2. Emir ve Nehiy.....	155
3. Mutlak ve Mukayyed.....	161
4. Müsbet ve Nefiy İfadeleri.....	166
5. Nefiy ve İspatın Bir Arada Bulunduđu Durumlar.....	167
B. Kullanıldığı Mana Bakımından Lafızlar.....	170
1. Hakikat ve Mecaz.....	170
2. Sarih ve Kinaye.....	173
C. Manaya Delâleti Açık ve Kapalı Olması Bakımından Lafızlar.....	174
1. Manaya Delâleti Açık Olan Lafızlar.....	174
2. Manaya Delâleti Kapalı Olan Lafızlar.....	176
D. Manaya Delâleti Şekil Bakımından Olan Lafızlar.....	182
1. Mantûkun Delâleti.....	182
2. Mefhumun Delâleti.....	183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MÂVERDÎ'NİN DİĞER BAZI USULÎ GÖRÜŞLERİ

A. İctihad.....	187
1. İctihadın Tanımı.....	188
2. İctihadın Dayanağı.....	188
3. Müctehidin Şartları.....	189
4. İctihad Çeşitleri.....	195
5. İctihaddaki Gaye.....	198
6. İctihadın Hükümü.....	198
7. Değerlendirme.....	201
B. Taklid.....	202
1. Taklidin Tanımı.....	202
2. Taklidin Delili.....	202
3. Taklidin Câiz Olduđu ve Olmadığı Konular.....	204
4. Taklid Edilmesi Câiz Olan ve Olmayan Kimseler.....	206
5. Değerlendirme.....	211
C. Nesih.....	213
1. Neshin Tanımı.....	213
2. Neshin Delili.....	213
3. Neshin Gerçekleşeceđi Durumlar.....	215

4. Neshin Gerçekleşme Şekilleri.....	216
5. Neshin Çeşitleri.....	220
6. Neshin Sonucu.....	221
7. Neshin Uygulama Zamanı.....	221
8. Neshin Göstergesi.....	222
9. Nesih ile Tahsis Arasındaki Farklar.....	225
10. Değerlendirme.....	226
D. Küllî Kaideler.....	227
1. İbâdetle İlgili Küllî Kaideler.....	228
2. Muâmelâtla İlgili Küllî Kaideler.....	233

BEŞİNCİ BÖLÜM

MÂVERDÎ'NİN MEZHEPTEKİ KONUMU VE FIKHÎ TERCİHLERİ

A. Mâverdî'nin Mezhepteki Konumu.....	239
1. Mustakil Müftü/Mutlak Müctehid.....	240
2. Müntesib Müftü/Müntesib Müctehid.....	240
B. Mâverdî'nin Şâfiî'ye Bakışı.....	246
C. Mâverdî'nin Mezhepteki Tercihleri.....	252
1. İbâdât.....	253
2. Muâmelât.....	263
3. Ukûbât.....	268
4. Helâl ve Haramlar.....	270
SONUÇ.....	271
KAYNAKÇA.....	275

ÖN SÖZ

■

Fıkıh, müctehidin tafsili şer'î delillerinden istinbat ettiği şer'î amelî hükümler; usûlü'l-fıkh ise fıkhın icmâlî delillerini, bu delillerden nasıl yararlanacağını ve bu faaliyette bulunan kimsenin durumunu bilmek olarak tanımlanabilir. Bu tanım aslında fıkıh usulünün üç önemli işlevini yani hükmün kaynaklarını, hüküm çıkarma metotlarını ve müctehidde aranacak şartları ortaya koymaktadır. Usûlü'l-fıkhın da asıl amacı fıkhî faaliyetlerin kendi içindeki tutarlılığını sağlamak adına kurallar ve teoriler üretmektir.

Usul ilmi, bir ilmî disiplin olarak II./VIII. asrın sonlarında yani Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiîn döneminden sonra ortaya çıkmıştır. Kaynaklarda bazı Hanefî âlimlerinin II./VIII. yüzyılda usul kitapları yazdığı veya bazı usulî meseleler hakkında risaleler kaleme almış oldukları ifade edilmiş olsa da İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) *er-Risâle*'si günümüze ulaşan ilk fıkıh usulü eseri olarak kabul görmektedir. Şâfiî, bu eserinde birçok usul meselesini ele almakta ve kendi yöntemini ortaya koymaktadır. Şâfiî'nin vefatından sonra öğrencileri, onun ortaya koyduğu usul anlayışını devam ettirmişlerse de bu alanda ortaya koydukları eserlerin çok azı günümüze ulaşmıştır. Bu bağlamda IV./IX. ve V./XI. asırlar, hem usul hem de fûrû alanında önemli birçok eserin kaleme alındığı zaman dilimleridir. Nitekim Cüveynî (ö. 438/1046), Şirâzî (ö. 476/1083), Sem'ânî (ö. 489/1096) ve Gazzâlî (ö. 505/1111) gibi âlimler iki alana dair çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Mâverdî'ye (ö. 450/1058) geldiğimizde ise her ne kadar o, usul açısından bu halkada müstakil olarak yerini almamışsa da *el-Hâvi'l-Kebîr* adlı fûrû eseriyle alanın önemli bir temsilcisi olmuştur. Zira *el-Hâvi'l-Kebîr* eserinin diğerlerinden farklı olarak önemli hususiyetlerinden biri de Mâverdî'nin usul anlayışını büyük ölçüde muhtevi olmasıdır. Çünkü Mâverdî bu eserinde usul konularının birçoğuna değinmiş, âdetâ usul ve fûrû tek bir eserde mezcetmiştir. Dolayısıyla Mâverdî'nin usul anlayışının ortaya konmasının genelde usul ilmi, özelde Şâfiî usul anlayışının bilinmesine önemli katkılar sağlayacağı inancındayız. Bu

bağlamda gerek Batı'da gerekse ülkemizde ve Arap dünyasında birçok çalışmaya konu olan Mâverdî'nin özellikle usul anlayışının ülkemizde yeterince ele alınmadığını söyleyebiliriz. Bu çalışmanın bu konudaki eksikliği bir nebze de olsa gidereceği ve yeni çalışmalara da kapı aralayacağı umudunu taşıdığımızı ifade etmek isteriz.

Bu çalışma giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi ele alındı. Birinci bölümde Mâverdî'nin yaşadığı dönem ve hayatı ele alındı. Hayatı hakkında bilgi vermeden önce yaşadığı dönemdeki siyasal gelişmeler ile ilmî ve fikrî faaliyetler konusunu işlemenin uygun olacağı düşünüldüğü için öncelikle bu başlıklar ele alındı. Daha sonra doğumu, nesebi, tahsil hayatı, hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında bilgilere yer verildi.

İkinci bölümde şer'î deliller konusu ele alınıp şer'î deliller, aslî ve fer'î olmak üzere iki alt başlık altında ele alındı. Aslî deliller kısmında kitap, sünnet, icmâ ve kıyas konularına; fer'î deliller kısmında ise sahâbe kavli, örf, şer'u men kablênâ, istihsan, istishâb ve umûmü'l-belvâ konuları işlendi.

Üçüncü bölümde "Hüküm Çıkarma (istinbat) Metotları" üst başlığı altında elfâz konusuna değinildi. Bu bölüm öncelikle lafızların konulduğu ve kullanıldığı mana bakımından olmak üzere manaya delâleti açık ve kapalı oluşu ile manaya delâleti şekli olan lafızlar olmak üzere dört ana başlık altında inceleme yapıldı.

Dördüncü bölümde Mâverdî'nin ictihad, taklid, nesih anlayışı ortaya kondu. Ayrıca mezhebin klasik usul tertibinden farklı olarak fikhî çözümlerinde kullandığı küllî kaideler konusu ibadet ve muâmelât olmak üzere iki alt başlık hâlinde işlendi.

Beşinci bölümde ise Mâverdî'nin mezhep içerisindeki konumu ile özellikle İmam Şâfiî'ye bakışı ve tespit edildiği kadarıyla tercihleri ele alındı. Tercihler ibâdât, muâmelât, ukûbât ile helâl ve haramlar olmak üzere dört alt başlık hâlinde sunuldu.

Bu çalışmanın belirlenmesinde ve okunmasında bizlerden yardımını esirgemeyen başta danışmanım Prof. Dr. Ahmet Ünsal Hoca'ya çok teşekkür ederim. Değerli fikirleriyle katkı sunan Prof. Dr. Necmettin Kızılkaya, Doç. Dr. Aytaç Aydın, Prof. Dr. Nuri Adıgüzel, Doç. Dr. Davut Eşit hocalarıma şükranlarımı arz ederim. Çalışmanın tamamını okuyarak katkı sunan Savaş Özdemir, Fatma Zehra Kurt ile değerli mesai arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu süreçte benden desteğini esirgemeyen aileme, özellikle de kızım Nida'ya müteşekkirim.

Dr. İbrahim İLHAN

Ankara 2023